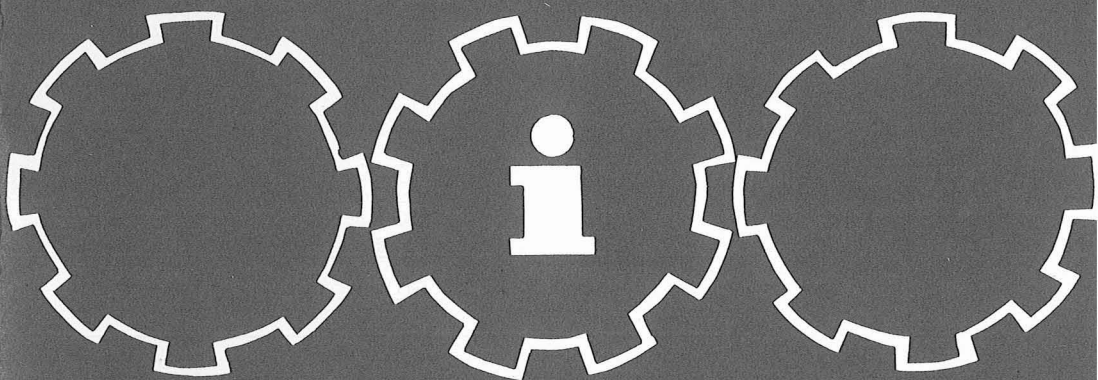

terminfo

terminfo

2₁₉₈₅

1985—06—25

Tekniikan Sanastokeskus ry:n tiedotuslehti

Toimittanut Eeva Clewer

Liisankatu 16 D, 1. krs, 00170 Helsinki

Puhelin 90-669 529

Ilmestyy 4 kertaa vuodessa

Lehden aineisto on vapaasti käytettävissä,
mutta lähteen mainitseminen on toivottavaa.

SISÄLLYS

Hur ser en term ut?	1
Vihreitä aatteita TSK:ssa	2
Japania erikoisalojen sanastoihin?	2
Tie- ja liikennesanasto ilmestynyt	3
Sinunkaupat termipankin kanssa	3
Julkishallinnollekin sanastotyötä	4
Lähemmäksi todellisuutta	5
LVI eri maissa	6
Etsintäkuulutus	6
Viilusta vaneriksi	7
Uudet jäsenet	7
I kronans underkläder (Inlägg i kalsongdebatten)	8
Termineuvonnasta poimittua	9
Matkailusanaston (3) systematisoivasta esitystavasta — ja muistakin sanakirjatyypeistä	10
Sammandrag	16

Hur ser en term ut?

Termen kan definieras som det språkliga uttrycket för ett fackspecifikt begrepp. När man definierar termen så innebär det att man har ett begrepp som utgångspunkt. Tack vare att man kan definiera begreppet kan man komma underfund med hur termen ser ut. Känner man till det språkliga innehållet, så vet man vanligen också hur termen ser ut eller man kan komma underfund med vilken termen är eller man har den väsentliga utgångspunkten för bildande av en term.

I det här sammanhanget är det skäl att betona att **språket** består av en uttrycks- och en innehållssida. Ett ofta förekommande totalt misslyckat uttryck av typen "det egentligt språkliga, det rent språkliga" med syftning på enbart uttryckssidan har inget språkvetenskapligt berättigande. Om språkvetenskapen sysslade enbart med uttryckssidan vore den enbart en vetenskap om t.ex. ljudvågor, -kombinationer och artikulation. Då fanns det ingen grund ens för att avgöra hurudant ljudbestånd, i betydelsen vokaler och konsonanter, ett språk består av.

Eftersom det är naturligt för en språkforskare att tala om uttryck och innehåll som en helhet, använder han ibland **term** som benämning på kombinationen av uttryck och innehåll. Terminologen använder **term** som benämning på uttryckssidan, efter-

som han då och då har tillgång till enbart ett begrepp eller åtminstone ägnar en mycket betydande del av sitt arbete åt att utreda begreppet inom ett begreppssystem och beskriver det med hjälp av kännetecken. Terminologen och språkforskaren har en aning olika behov. Därför finns det naturligtvis olikheter i deras språkbruk. Det finns rationella skäl till olikheter mellan deras teknolekter.

Termen som det språkliga uttrycket för ett fackspecifikt begrepp kan ha många olika utseenden. Alla handböcker på området, både ryska, franska och tyska, talar om att termen kan vara ett **ord** eller ett uttryck som består av **flera ord**. I den nordiska arbetarskyddsordlistan ingår t.ex. för **metallröksfeber** en finsk ekvivalent **metallikuume** och en tysk ekvivalent **Metalldampffieber**; de tre termerna är alla ettordstermer. De tre termerna består av sammansatta ord men ordlistan innehåller också ettordstermer som består av enkla ord (**stress**) och av avledningar (**bländning**).

En märklig och allvarlig brist i beskrivningarna av termens morfologi är att **ingen** noterar att en term också kan vara en del av ett ord. Både finskan och svenskan kan bilda så många sammansättningar av både bestående och tillfällig karaktär att en vanlig ordbok inte har någon möj-

lighet att registrera och förutse dem alla. Detta innebär att t.ex. en sammansättning där en term ingår endast till en del är det språkliga uttrycket för ett väldefinierat begrepp. Sammansättningens andra delar kan ha helt allmänspråkliga betydelser. Det är viktigt att man är medveten om denna möjlighet när man behandlar materialet för en blivande ordlista.

Christer Laurén

Vihreitä aatteita TSK:ssa

Jos haluat päästä eroon vanhoista, ylisuuriksi kasvaneista huonekasveistasi, me annamme niille uuden, hyvän kodin Liisankadulta. Meille kelpaavat peikonlehdet, kissanhännät ja hirvensarvet, avosylin otamme vastaan nukkumajjat ja -matit, suukkosuut ja enkelinsiivet emmekä torju edes piikkisiä vanhojapoikia tai pistäviä anopinkieliiä. Samalla voit tutustua TSK:n uusiin toimitiloihin Liisankatu 16:n D-portaassa.

Japania erikoisalojen sanastoihin?

Japanin kieleen erikoistunut käännöstoimisto Aho & Meguro (PL 10, 00441 HKI; ☎ (90) 562 2340) on kiinnostunut osallistumaan erikoisalojen sanastohankkeisiin kahdella tavalla:

- 1) toimittamalla kopioita erikoisalojen japanilais-englantilaisten sanastojen englanninkielisistä hakemistoista (valmis englanninkielinen luettelo esimerkiksi toimistoautomaation tai uusien materiaalien tekniikan ajankohtaisista termeistä)
- 2) osallistumalla sanastohankkeeseen selvittämällä ko. alan japaninkieliset termit ja toimittamalla nämä termit julkaisuun omalla japanin kielen sanojenkäsitteilyllä.

Kyseistä japanin kielen sanojenkäsitteilyä käytetään parhaillaan vuodenvaihteessa ilmestyvän suomalais-japanilais-suomalaisen taskusanakirjan paino-originaalin laatimiseen. Erikoisalojen japanilais-englantilaisia sanastoja yrityksellä on noin viisi hyllymetriä.

Yhteydenotto: ☎ (90) 562 2340/
DI Esko Aho.

Tie- ja liikennesanasto ilmestynyt

Suomen Tiejhdistys on julkaissut uuden nelikielisen Tie- ja liikennesanaston. 540-sivuinen sanasto sisältää noin 4150 tie- ja liikennealan termiä ja niiden ruotsin-, englannin- ja saksankieliset vastineet. Kun samalla termillä voi olla monta vieraskielistä vastinetta, on sanojen kokonaisuäärä useita tuhansia. Varsinaisen tie- ja liikennetekniikan lisäksi mukana on tärkeimpiä lähialueiden termejä (mm. autotekniikan ja ATK-sanastoa).

Suomen Tiejhdistys julkaisi vuonna 1966 Tiesanaston, joka sisälsi noin 2000 termiä ja niiden vieraskieliset vastineet. Uusi sanasto ei kuitenkaan ole aikaisemman sanaston suoranainen laajennus, koska yli kolmannes sen termeistä ei vanhentuneisuuden vuoksi tai muusta syystä ole sellaisenaan mukana uudessa sanastossa.

Sanaston laatimisen lähtökohtana on ollut se, että sitä tarvitaan toisaalta käytettäessä vieraskielistä kirjallisuutta, toisaalta käännettäessä suomenkielistä ammattitekstiä vieraille kielille. Tavoitteena on ollut ottaa mukaan sellaisia keskeisiä teknisiä termejä, joiden esiintyminen yleisanakirjoissa on sattumanvaraista. Määritelmiä sanastossa ei ole. Vastineet on annettu kaikilla kielillä, vaikka vastaavuus on usein vain osittainen. Sellaisille termeille tai luokitteluille, joita käytetään vain suomenkielessä, on esitetty määritelmänomainen selitys.

Sanaston on valmistellut Suomen Tiejhdistyksen hallituksen asettama toimikunta, jonka puheenjohtajana on toiminut professori Sulevi Lyly. Toimikunta kokoontui kaikkiaan 92 kertaa. Sanaston valmistelussa toimikunta on ollut yhteydessä Tekniikan Sanastokeskukseen, ja sanaston materiaali on sisällytetty nyt julkaistun kirjan lisäksi Tekniikan termipankkiin.

Tie- ja liikennesanastoa myy Suomen Tiejhdistys ja eräät kirjakaupat. Sanaston hinta on 210,—, Suomen Tiejhdistyksen jäseniltä 170,—. Tilaukset puh. (90) 628 094 tai Vironkatu 6 A 15, 00170 Helsinki.

Sinunkaupat termipankin kanssa

Nyt on Tekniikan Sanastokeskuksen termipankissa koekäyttöön soveltuva tietokanta. Tule tutustumaan: saat kuulla termipankin toiminnasta ja oppia sen monipuoliset hakumahdollisuudet.

Ota vain yhteys toimistomme väkeen ja sovi esittelystä. Linjavalintasi on tällöin (90) 669 529.

Julkishallinnollekin sanastotyötä

Vuonna 1983 istui valtiovarainministeriön asettama Hallinnon sanasto-toimikunta — Kommissionen för förvaltningsterminologi. Se päätyi ehdottamaan mm. seuraavia toimenpiteitä:

- Käynnistetään vaiheittain etenevä hallinnon sanastotyö, jossa aluksi laaditaan virastojen ja laitosten sekä virkanimikkeiden monikielinen selitetty nimistö (en, de, fr, rs, es), joka tulisi vahvistaa valtionhallinnon standardiksi.
- Laaditaan erityisesti kielenkääntäjille ja kansainvälisiä tehtäviä hoitaville virkamiehille opaskirja, josta selviävät hallinnon ja lähi-alojen sanastot, sanastokeskukset, tietopalvelut ja muut sanastotyötä palvelevat lähteet.
- Laaditaan yleisohje virastojen ja laitosten omien sanastojen, sanaluetteloiden, termistöjen ja nimistöjen laatimista varten.
- Sanasto sisällytetään Tekniikan Sanastokeskuksen ylläpitämään tietopankkiin, jota voidaan käyttää valtion virastojen ja laitosten tietokonepäätteiden avulla.

Hallintokielen sanastotoimikunta — Kommissionen för förvaltningens språk och terminologi

Valtiovarainministeriö asetti vuoden 1985 alusta uuden, kolmeksi vuodeksi nimitetyn toimikunnan edellä mainittuja tehtäviä suorittamaan. Toimikunta otti otsikossa mainitun nimen. Puheenjohtajaksi kutsuttiin profes-

sori Christer *Laurén* Vaasan korkeakoulusta ja varapuheenjohtajaksi dipl.ins. Heidi *Suonuuti* TSK:sta. Jäseniksi kutsuttiin apulaistoimistopäällikkö Henrik *Bruun* valtioneuvoston kansliasta, kielenkääntäjä Jussi *Kari* kauppa- ja teollisuusministeriöstä, ylitarkastaja Kaarlo *Kuntsi* valtiovarainministeriöstä, toimistopäällikkö Eeva Maria *Närhi* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta, hallintosuunnittelija Seppo *Varhe* Suomen Kaupunkiliitosta, professori Osmo *Wiio* Helsingin yliopistosta ja lainsäädäntöneuvos Kai *Wiitanen* oikeusministeriöstä. Sihteeriksi otettiin hum. kand. Tellervo *Hyttinen*, joka määrättiin valtiovarainministeriön tilapäisen tutkijan virkaan sijoituspaikkanaan Tekniikan Sanastokeskus. Lisäksi toimikunta on saanut oikeuden ottaa toisen, sivutoimisen ja ruotsinkielisen sihteerin.

Ei mietintöä vaan apuneuvoja

Toimikunta on kokoontunut muutamia kertoja kevään kuluessa miettimään työnsä suuntaviivoja. On pantu alulle muutamia työryhmiä eri hallinnonalojen nimikkeistöjen aikaansaamiseksi, koottu olemassa olevia sanastoja ja sanaluettelaita ja valmisteltu termipankkia. Päämääräksi ei asetettu mietinnön kirjoittamista vaan konkreettisten apuneuvojen saaminen niin kääntäjille, suunnittelijoille kuin muillekin julkishallinnon piirissä työskenteleville.

Toimikuntaan saa yhteyden kirjeitse (TSK, Liisankatu 16 D, 00170 Helsinki) tai puhelimitse (tutkija Hyttinen, 90-654 437).

Lähemmäksi todellisuutta

— Määritellä *vaatimus* ja *ominaisuus*, pyytää joku TNC:tä. Pyytäjä aikoo tehdä eräästä standardista helppotajuisemman. Siksi hän haluaa aluksi selittää muutamia esityksen keskeisiä sanoja, kuten juuri vaatimuksen ja ominaisuuden.

TNC:n on vaikea antaa toivottuja määritelmiä, sillä vaatimuksen ja ominaisuuden kaltaiset sanat eivät ole termejä. Ne eivät ole tarkoin rajattujen käsitteiden nimityksiä, eivät edes silloin, kun niitä käyttävät ammatti-ihmiset.

Kyseessä on päinvastoin kaksi yleiskielen sanaa. Kaikki käyttävät niitä. Ne ovat tavallisia esimerkiksi lehtikirjoituksissa, poliittisissa kannanotoissa, teknisissä kuvauksissa.

Nämä kaksi sanaa ovat yleisiä myös siinä mielessä, että niillä on yleinen, kattava merkitys. Ominaisuus kattaa siten niinkin erilaisia asioita kuin muoto, väri, koko, massa, koostumus, liikkuvuus, käyttökelppoisuus, yksinkertaisuus. Vaatimus käsittää kaiken sen, mitä joku vaatii tai mitä esimerkiksi käyttötavaralta edellytetään: sopiva muoto, väri, koko jne.

Vaatimuksen ja ominaisuuden kaltaisiin yleiskielen sanoihin perustuva esitys voi tuntua vaikeatajuiselta. Tällöin ei esityksen ymmärrettävyyttä paranna näiden sanojen määrittäminen. Esityshän ei ole vaikeasti ymmärrettävä siksi, että lukijat eivät

tuntisi tällaisia yleiskielen sanoja vaan siksi, että se on niin ylimalkainen: lukijoille annetaan niin vähän tietoa, etteivät he osaa yhdistää kirjoitusta käytännön elämään. Teksti voi käsitellä mitä tahansa ja juuri siksi se ei tunnukaan käsittelevän yhtään mitään.

Yksi keino parantaa tekstin ymmärrettävyyttä on ilmaista asia tarkemmin ja käyttää esimerkkejä, pyrkii lähemmäksi todellisuutta. Kirjoittajan ei siis pidä kertoa epämääräisesti vain ”ominaisuuksista”. Sen sijaan hänen tulee kirjoittaa tarkasti esimerkiksi ”mittavista tai kuvattavista ominaisuuksista, kuten esimerkiksi rakennuksen etäisyydestä julkiisiin liikennevälineisiin, liikuntavammaisten pääsystä rakennukseen ja eristyksestä melua, kylmyyttä ja kosteutta vastaan”.

Tällä TNC ei suinkaan halua väheksyä *vaatimuksen* ja *ominaisuuden* kaltaisia sanoja. Niitä tarvitaan. Toisinaan on parempi tai jopa välttämätöntä puhua yleisesti ja kokoavasti. Juuri siksi onkin arveluttavaa määritellä tällaisia sanoja käytettäväksi vain jossakin tiettyssä yhteydessä. Tällöin on vaarana, että niiden käyttömahdollisuuksia yleiskielen sanoina rajoitetaan.

Ove Oskarsson Månadens
Standard -lehdessä vuonna 1984
Suomentanut Marjukka Kennola

L V I eri maissa

Vuoden 1980 toisessa numerossa kerroimme, että TSK:n termineuvonnan bestseller, eniten kysytty termi oli LVI erikielisinä vastineineen. LVI pitää johtopaikkaa edelleen hallussaan. Asiaan on siis syytä palata. Seuraavassa LVI-tietokeskuksen antama luettelo vastineista eri maissa.

Suomi

LVI lämpö, vesi, ilmastointi
VVS värme, ventilation, sanitet
HEPAC heating, plumbing, air conditioning

Pohjoismaat

VVS Norja: varme, ventilasjon, sanitaer
Ruotsi: värme, ventilation, sanitet
Tanska: varme, ventilation, sanitet

Iso Britannia

HEVAC heating, ventilation, air-conditioning

USA

ARH air-conditioning, refrigerating, heating
HPAC heating, piping, air-conditioning

Saksa

SHK Sanitär, Heizung, Klima
RAS Rohr, Armatur, Sanitär-Heizung

Ranska

CFC chauffage, froid, climatisation
SCC sanitaire, shaftuffage, climatisation

Italia

SRC sanitaria, riscaldamento, condizionamento

Luetteloä käytettäessä on syytä pitää mielessä, että siinä annetut lyhenneet eivät kyseisissä maissa ole lainkaan niin itsestään selviä kuin LVI Suomessa ja VVS Pohjoismaissa. Esimerkiksi sanakirjat ja lyhenne-luettelot eivät näitä muunkielisiä lyhenteitä yleensä tunne. Tiedon perillemenon kannalta on aina varmintä käyttää lyhentämätöntä nimeä.

Etsintäkuulutus

Aikaisemmin kerroimme, että LVI Espanjassa olisi INFRA=infra est-ruktura. Tieto ei kuulemma pidä paikkaansa. Jos kellä on oikea tieto matkatuliaisina etelästä tai muuten hallussaan, hän voisi tehdä hyvän työn kertomalla sen meillekin, puh. 90-669 529 tai postitse.

Viilusta vaneriksi

Tuotenimet ovat iänikuinen riesa kääntäjille — ja sitä kautta TSK:n termineuvonnalle. Viimeksi sekaanusta on aiheuttanut **ohutviiluvaneri**, jonka ruotsinkielistä vastinetta meiltä kysyttiin.

Kun olimme aikamme tuloksetta penkoneet TSK:n kirjastoa, käännymme asiantuntijan puoleen. Tällöin selvisi, että kyseessä on tuiki tuttu **lentokonevaneri**. Ohutviiluvanerin valmistaja Craftwood on vain halunut omalle tuotteelleen oman nimen. Käännöksissä on kuitenkin säilytetty vanhat nimitykset: ohutviiluvaneri on ruotsiksi **flygplansplywood**, eng-

lanniksi **aircraftplywood** ja saksaksi **Flugzeugssperrholz**.

Ruotsissa on vanerista ryhdytty käyttämään **plywood**-nimitystä, mikä sotkee pohjoismaisten kielten välillä vallinnutta yhtenäisyyttä. Suomenruotsissakin tilanne on jonkin verran sekava. Suomen vaikutuksesta **kryssfänér** on ainakin maallikoiden puheessa lyhentynyt muotoon **fanér**, joka itse asiassa merkitsee viilua. Tanskaksi vaneri on edelleen **krydsfinér** ja norjaksi **kryssfinér**.

Tässä olisi työsarkaa pohjoismaiselle termiharmonisoinnille!

Uudet jäsenet

Tekniikan Sanastokeskuksen jäseniksi ovat liittyneet seuraavat:

Helsingin Puhelinyhdistys 1985-02-20

Oy Management Services Scandinavia Ab 1985-02-20

Tietotekniikan Kehittämiskeskus ry 1985-02-20

Aho & Meguro 1985-06-04

Tervetuloa mukaan! Sanastokeskuksen jäsenkunta laajenee ja monipuolistuu hitaasti mutta varmasti. Mukana on nyt 71 yhteisöä. Tavoitteena on edelleen jäsenistön määrän lisääminen niin, että se mahdollisimman laajasti edustaisi tekniikan sanastotyötä tarvitsevia ja siitä kiinnostuneita yhteisöjä.

I kronans underkläder

(Inlägg i kalsongdebatten)

Den persedelförteckning jag erhöll vid inryckningen till militärtjänst någon gång i slutet av 50-talet upptog bland andra artiklar följande plagg:

kalsonger, knä
kalsonger, övriga

Jag blev betrodd med två typer av svenska kronans underbenkläder, dels långkalsonger, dels vad jag alltid kallat kalsonger rätt och slätt, d.v.s. korta exemplar. De förra slutade efter påtagandet nedanför knäna, de senare ovanför knäna. (Det kanske skall tilläggas att jag är uppväxt i Stockholms relativt tempererade klimat.) Vilken modell jag huvudsakligen tillbringade mina utmätta 12 månader i kan här lämnas åt sidan. Nära 30 år senare vet jag dock fortfarande inte om det var i "knä" eller i "övriga" som jag gjorde min plikt i rikets tjänst. Med *knäkalsonger* kunde man ju förstå såväl knäkorta (slutande vid eller ovanför knäet) som knätäckande dylika. Och termleden *övriga* gav ju föga ledning så länge betydelsen av *knä* var oviss.

Tvårt emot vad som ofta sägs i högtidliga sammanhang, är det långt ifrån ovanligt att man inom specialområden anammar en terminologi som antingen är allmänt suddig, och därför ofunktionell, som ovannämnda exempel visar, eller helt missvisande i det att den avviker från det allmänna språkbruket.

Ett exempel på det senare hör jag alltsomoftast i väderleksrapporterna i Québec. Meteorologerna har bestämt benämningar för olika vindstyrkor (svag, måttlig, hård vind) utan att ta närmare hänsyn till allmänt språkbruk och allmänna föreställningar om vad som är vad. När det således förutpås *vent modéré* (måttlig vind), skall allmänheten förmodas ha klart för sig att det väntas ett herrans blåsväder. (De sedan 1600-talet vindpinade Québecborna talar om *un vent à écorner les boeufs* — vind som rycker hornen av korna, fritt översatt.)

I andanom ser jag den färske rekryten som har att efterkomma en dagorder såsom: ifall av "måttlig" vind anbefalls kalsonger, övriga.

Bengt Lindfelt
Conseil de la lanque française
Québec

Terminfoa luetaan Kanadassa asti!
Yllä oleva artikkeli on tullut palautteena viime joulukuussa julkaisemaamme kalsonki-juttuun.

Termineuvonnasta poimittua

Tekniikan Sanastokeskuksen termineuvonta on viime aikoina useasti saanut vastata kysymykseen ”Mitä on **kalvokytkin** ruotsiksi?” Lisäksi on pyydetty selittämään mikä on kalvokytkimen ja **hipaisukytkimen** ero.

Kalvokytkimen vastineet ruotsiksi, englanniksi ja saksaksi ovat seuraavat:

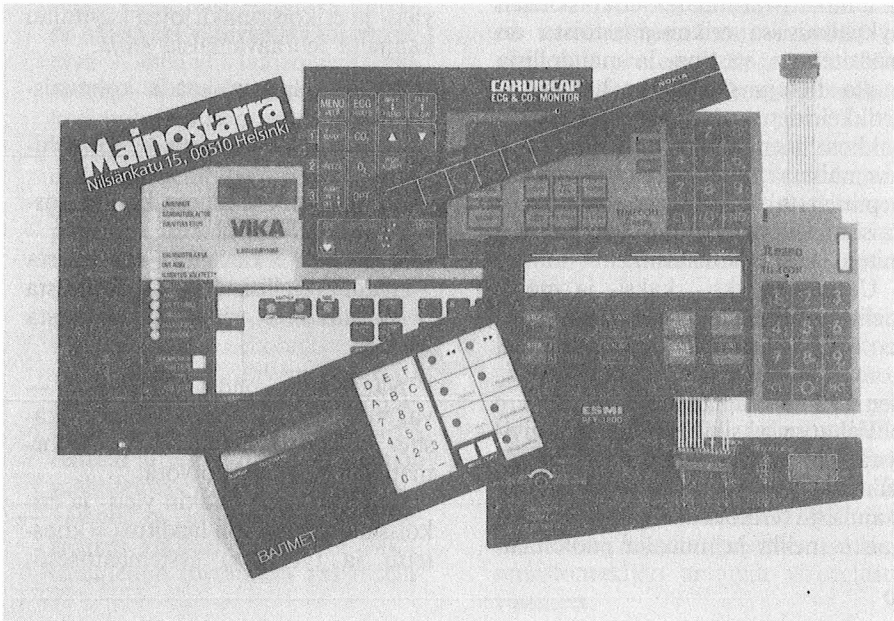
Sv **membranströmställare**
E **membrane switch**
D **Folienschalter**

Kalvokytkimen toiminta perustuu siihen, että kytkimen alla olevat kalvot liikkuvat toisiaan vasten kytkintä painettaessa. Toiminta vaatii siis aina **painalluksen**.

Hipaisukytkimen toiminta taas perustuu sormen varaukseen (kapasitanssiin) ja pelkkä kytkimen **kosketus** siis riittää. Hipaisukytkin on ruotsiksi **snuddknapp**.

Edelleen voisi mainita, että kytkimet (näppäimet) yhdessä muodostavat näppäimistön. **Kalvonäppäimistön** erikieliset vastineet ovat:

SV **membrantangentbord**
E **membrane keyboard**
D **Folientastatur**

Matkailusanaston

(3) systematisoivasta esitystavasta — ja muistakin sanakirjatyypeistä

Tämä artikkeli on jatkoa Terminfon numeroissa 4/84 ja 1/85 julkaistulle, *Saksalais-suomalais-saksalaisen matkailusanakirjan* (Otava 1983) rajaa-
misratkaisuja yleisemminkin tarkas-
televalle kaksiosaiselle artikkelille.

Artikkelisarjan viimeisessä osassa
(4) tarkastellaan erityyppisiä määri-
telmä- ja selitysratkaisuja myös peri-
aatteelliselta kannalta.

Systemaattisuudesta ja/tai aakkosellisuudesta

Sekä yleiskielen nykysanakirjoissa et-
tä ammatti- ja muiden erikoiskielten
nykyaikaisissa erikoissanastoissa on
määritelmä-, vastine- ja mahdollisia
muita tietoja sisältävien hakusana-
artikkeleiden *esitysjärjestys* joko
aakkosellinen tai systemaattinen. Jäl-
kimmäisessä tapauksessa on kyse ai-
hepiirien tai käsitejärjestelmien mu-
kaisesta esitystavasta: sanat on ryh-
mitelty käsitepiirteittäin.

Useimpien yksi-, kaksi- ja moni-
kielisten yleissanakirjojen hakusano-
jen esitysjärjestys on aakkosellinen/
konventionaalinen (vrt. aakkoselli-
nen käänteissanakirja).

Valtaosa yksikielisistä normatiivi-
sista eli standardoiduista, yleensä
enintään noin tuhannen käsitteen
laajuisista erikoissanastoista on jul-
kaistu meillä ja muualla puolestaan

systemaattisessa muodossa ja käsit-
teen kuvauksilla eli määritelmillä va-
rustettuna.

Normatiiviset kuten muutkin (des-
kriptiiviset kaksi- tai useampikieliset)
systemaattiset erikoissanastot on li-
säksi aina *laadittu* muidenkin sanas-
totyövaiheiden osalta systemaattises-
ti: ne on myös koostettu (dokumen-
toitu) ja työstetty (analysoitu) käsite-
järjestelmittäin eli johdonmukaisesti
yläkäsitteestä alakäsitteisiin ja järjes-
telmästä toiseen sisältö-, ala- ja suh-
deanalyysien avulla edeten.

Systemaattiseen esitysjärjestykseen
(vrt. sanaperhesanakirjoihin) liittyvä
yleis- ja erikoissanakirjojen käyttäjän
kannalta seuraavanlaisia *etuja*:

Näin on helpompi saada kokonais-
kuva sanaston

- kaikista aihepiireistä eli osa-alu-
eista ja
- yksittäisen osa-alueen käsitteistö-
stä sekä
- yksittäistä käsitettä edustavista
maantieteellisistä tai sosiaalisista
varianteista, rinnakkaistermeistä
yms.

Nämä näkökohdat helpottavat —
vallankin jos sanastoon on liitetty kä-
site- ja käsiteryhmäkaaviot — nor-
matiivistakin sanastotyötä.

Osa aakkosellisistakin yleis- ja eri-
koissanakirjoista on laadittu (= koos-
tettu ja työstetty) systemaattisesti,

jolloin hakusanasto perustuu siis edellä kuvatun kaltaisiin tai vastaavanlaisiin merkitys- eli sanakenttälähtöisiin analyyseihin. Että tällainen sanakirja on viimeisessä laadinta- eli työvaiheessa kuitenkin järjestetty konventionaalaisesti aakkoselliseksi (vaikka samaan aihepiiriin kuuluvat sanat ja termit tällöin useimmiten hajautuvat sanakirjassa hyvinkin etäälle toisistaan), perustuu käsitykseni mukaan useampaankin näkökohtaan. Jopa kymmeniä tuhansia hakusanoja käsittävän sanakirjan *systemaattiseen esitysjärjestykseen* saattaa nimittäin liittyä seuraavanlaisia *haittoja*:

- vaikeuttaa sanastollisen kokonaiskuvan saantia, jos sanakirjan kukin aihepiiri tulee sanastollisesti (ja niinmuodoin mahdollisten käsittekaavioiden osalta) liian laajaksi ja kun eräät aihepiirit sisältävät yhteisiä käsitteitä/sanoja (ja fraaseja), jotka olisi esitettävä kaikissa näissä eri yhteyksissä tai siirrettävä — siten yhä laajemmaksi paisuvaan — ”yleisosastoon”, sekä kun polyseemisen sanan eri merkitykset hajautuvat jopa erittäin etäisiin merkityskenttiin eli aihepiireihin.
- paisuttaa sanakirjan sivumäärältään kovin suureksi, sillä systemaattisesti järjestettyyn sanakirjaan on pääsääntöisesti liitettävä kieliakohtaiset aakkoselliset hakusanarekisterit eli hakemistot, jotta sanakirjan käyttäjä löytäisi aihepiiriselailua nopeammin aihepiireittäin järjestettyjen hakusanojen määritelmä-, vastine- yms. tiedot.
- vaikeuttaa ja hidastaa (rekisterienkin vuoksi) yksittäisen hakusanatiedon löytämistä aakkoselli-

seen esitystapaan verrattuna, mikä on kääntäjien ja varsinkin tulkkien sekä maallikkokäyttäjien kannalta epäsuotavaa.

Monet kaksi- ja useampikieliset aakkoselliset yleis- ja erikoissanakirjat on laadittu *epäsystemaattisesti* eli enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti sisäiseen näkemykseen perustuen (intuitiivisesti) ja/tai toisista sanakirjoista lainaamalla (kompiloiden), jolloin osa virheellisestä hakusanatiedostosta siirtyy sanakirjasta toiseen — käsiteaukoista puhumattaan.

Vastoin yleistä käsitystä tällaiset epäsystemaattisesti koostetut, ainakin ilman määritelmiä tai selvityksiä julkaistut eli pelkkiä toisenkielisiä vastineita antavat sanakirjat eivät kokemukseni mukaan kelpaa esimerkiksi kääntäjille edes ”yksinkertaisiksi kääntämissanakirjoiksi” (saks. *einfache Übersetzungswörterbücher* on terminologian isän, *insinööri* ja sittemmin professori Eugen Wüsterin luoma käsite — ks. alempana mainittavan teoksen s. 106 —, josta Talvitiien tekniikan sanakirjat lienevät tyypiesimerkki; vrt. artikkelisarjani viimeisen artikkelin ammattisanastokritiikkiin sekä polyseemiaa ja kvasisynonymiaa valaisevia sanakirjaseilyksiä).

”Yksinkertaiset kääntämissanakirjat” soveltuvat mielestäni (Wüsterin mainitseman pintapuolisen kielenopetuksen lisäksi) pikemminkin erikoisalan todelliselle asiantuntijalle (esim. insinööriille), joka voi tälläisenkin vajavaisen sanakirjan avulla *palauttaa mieleensä* oikean vastineen ja toisaalta havaita epäsystemaattisen sanastontekijän antamat virheelliset vastineet.

Kääntäjä sitävastoin, jolla on pääsääntöisesti vain vajavaiset tiedot koko sen erikoisalan käsitteistöstä ja termistöstä vieraskielisine vastineineen, jota käsittelevää tekstiä hän on kääntämässä, voi suorittaa käännöstyönsä luotettavasti ainoastaan määritelmiäkin antavan aakkosellisen tai systemaattisen erikoissanaston avulla.

Yhteenvetona artikkelin tähänastisista pohdintoista ja välttämättömänä nimitysselvennyksenä korostan seuraavaa:

Systemaattisella sanastolla tarkoitetaan (laajemmassa merkityksessä)

— (*systemaattisesti laadittua*) *aakkosellista sanastoa* (siis 'aakkosellisesti järjestetty') tai

— (*systemaattisesti laadittua täys*) *systemaattista sanastoa* (suppeammassa ja mielestäni suositeltavassa merkityksessä 'systemaattisesti järjestettykin') eli *aihepiiri-sanakirjaa*.

Aakkosellisella sanastolla (laajemmassa ja ehkä hylättävässä merkityksessä) tarkoitetaan puolestaan

— (*systemaattisesti laadittua*) *aakkosellista sanastoa* tai

— *epäsystemaattisesti laadittua (aakkosellista) sanastoa*.

Kielitoimisto/TSK ottanee tarvittaessa Terminfon lähinumerossa kantaa näihin termiehdotuksiini, joiden kursivoidut sulkuosat voitaisiin mielestäni yksiselitteisissä konteksteissa jättää pois.

Mikäli (täys)systemaattisen sanakirjan hakusanojen kohdalla esiintyy aakkosellista alaryhmittelyä tai aakkosellisen sanakirjan hakusanojen kohdalla systemaattista alaryhmittelyä, voidaan puhua *seka- eli välimuo-*

toisesta sanakirjasta (Wüster: *Mischformen*).

Lisäksi on olemassa harvinaisempia *systematisoivia sanakirjoja*, jotka määrittelen mahdollisimman systemaattisesti laadituiksi sekä määritelmiä, selityksiä ja viitteitä antaviksi aakkosellisiksi sanastoiksi. Nämä kuuluvat mielestäni seka- eli välimuotoisiin sanakirjoihin (Wüster pitää käsitettä "systematisoiva sanakirja" (täys)systemaattisen ja (systematisoivan) aakkosellisen tyyppin yläkäsitteenä seuraavan teoksen s:illa 116—117: Eugen Wüster, "Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie. Teil I". Wien/New York 1979).

Systematisoivasta välimuodosta

Tarkasteluni pääkohteena olevaa kaksikielistä ja kaksisuuntaista keskiuurta matkailusanakirjaani voi luonnehtia systemaattis-aakkoselliseksi välimuodoksi eli lyhyesti systematisoivaksi kahdessakin — antamaani määritelmää selventävässä — mielessä:

— Matkailusanakirjani osa-alueiden termistö on koostettu mahdollisimman johdonmukaisesti paraleelikonteksteista ja analysoitu käsitejärjestelmittäin, kun taas yleisanastoa on otettu mukaan myös kontrastiivisin perustein sekä yleiskielen suursanakirjoja oikaisten ja täydentäen, siis enemmän tai vähemmän myös intuitiivisesti ja kompiloiden.

— Vaikka matkailusanakirjani kumpikin osasto eli 1. saksalais-suomalainen sanakirja ja 2. hakusa-

nastomaisempi suomalais-saksalainen sanasto ovat aakkosellisesti järjestettyjä, olen — artikkelisarjani viimeisessä artikkelissa kuvailtavien määritelmien ja selitysten lisäksi — runsain hakusana-viittein (ks. *a eli katso myös vertaa tai vergleiche*) pyrkinyt yhdistämään merkitys- eli sanakentän eri sanat melko usein ja kunkin käsitejärjestelmän eri termit lähes aina toisiinsa nimenomaan 1. osastossa ja varsinkin matkailualan kielikoulutusta ja esite-, opaste-ym. asiatekstikäytäntöjä ajatellen.

Niinpä esimerkiksi hakusanan *Einzelreise* (= yksilömatka, individuaalimatka) kohdalla viitataan rinnakkaistermiin *Individualreise* (ja samalla termiin *Individualtourismus*). Seuraavassa on sanakirjaote tästä ja kahdesta senjälkeisestä hakusana-artikkelista kokonaisuudessaan:

- **Individual/reise** *f* individuaalimatka, yksilömatka; *die* ~ ~ bzw. **Einzelreise** *ist eine individuelle Kombination von Reiseleistungen sogar ohne Einschaltung eines Reisebüros (eigengestalteter Reiseablauf, nichtorganisierte Reise) individuaali- eli yksilömatka on yksilöllisesti, jopa ilman matkatoimiston apua yhdistelty matkailutuotekokonaisuus (itse laadittu matkaohjelma, ei järjestetty matka); vrt Familien-, Kollektiv-, Massentourismus; ~reisende(r) f (m) yksilömatkailija, itsenäinen matkailija; ~tourismus *m* yksilömatkailu (ks *a* Fremdenverkehrsformen)*

Termin *Individualreise* (kaksikielisessä!) kontekstimääritelmässä on siis viittaus em. rinnakkaistermiin

Einzelreise; hakusanan muissa selityksissä viitataan (*vrt*) vieruskäsitteisiin perhe-, yhteis- ja joukkomatka- eli massaturismi (*Familien-, Kollektiv-, Massentourismus*).

Yhteismatkailun (*Kollektivtourismus*) kohdalla viitataan mainittuihin vieruskäsitteisiin ja toisaalta alakäsitteisiin ryhmä-, seura- ja yhdistysmatkailu (*Gruppen-, Gesellschafts-, Klubtourismus*). Sanakirjani käyttäjälle hahmottuu näin (systematisoivasti) koko käsitejärjestelmä *Tourismus A4* eli eräs ulkoisiin näkökohtiin (= matkailijoiden lukumäärään) perustuva matkailumuotoryhmä (*Fremdenverkehrsformen*), jonka esitän tässä vain (hierarkkisena) luettelona:

TOURISMUS A4

- *Individual-*
- *Familien-*
- *Kollektiv-*
  - *Gruppen-*
  - *Gesellschafts-*
  - *Klub-*
- *Massentourismus*

Sanakirjani 1. osaston viitteistö osoittaa lisäksi, että yhdistysmatkailu (*Klubtourismus*) kuuluu toiseenkin käsitejärjestelmään, matkailijan motiiveihin perustuvien matkailun lajien (*Fremdenverkehrsarten*) B4-ryhmään eli kontaktimatkailuun (*gesellschaftlicher Tourismus, Kontaktreisen*), jonka toisena alakäsitteenä on sukulaismatkailu (*Verwandtentourismus*):

GESELLSCHAFTLICHER TOURISMUS

- *Klubtourismus*
- *Verwandtentourismus*

Eräiden matkailuasiantuntijoiden mielestä hylättävän termin *Pauschal-*

reise (= pakettimatka) kohdalla on kolmenlaisia viitteitä:

PAUSCHALREISE

- *IT-Reise*
- *Gesellschaftsreise*
- *Einzel- oder Gruppenreise*

Eli: Hakusanan kohdalla on ensinnäkin viitattu eräiden asiantuntijoiden mielestä suositeltavampaan termiin ja muiden mielestä alakäsitteeseen *IT-Reise* (= valmismatka, esimerkiksi lentäen). Toiseksi viitataan eräänlaiseen vieruskäsitteeseen *Gesellschaftsreise* (= seuramatka). Pakettimatka-käsitteen määritelmästä ilmenee lisäksi, että pakettimatka voi olla yksilö- tai ryhmämatka (*Einzel- oder Gruppenreise*).

Muita systematisoitavia esimerkkejä

Esitän aluksi 1. ja 2. osaston sisäisiä viitteitä kuvaavia esimerkkejä, jotka havainnollistavat polyseemisen sanan tai termin eri merkitysten ja toisenkielisten (kvasisynonymisten) vastineiden pohjalta aakkoselliseen mutta systematisoivaan esitystapaan liittyviä etuja:

- **Kontrollkarte** *f* tarkistuskortti:
  1. *rail (a nav)* tarkistuslippu; 2. = *Einsteigekarte*; *Landungskarte*;
  3. = *Registrierkarte*
- **laituri** *Bussteig m; ks a* asemalaituri, seisake; laivalaituri, venelaituri; lastauslaituri

Artikkelisarjan toisessa artikkelissa (1/85) esitin tilansäästöä käsittelevässä luvussa esimerkkinä 1. osaston fraseologiaan viittaavista 2. osaston sulkuvastineista:

- **matkustajakato** (*Passagierzahlen*)

Seuraavassa yksi lisäesimerkki monimerkityksisen verbin sulkuviitteistä:

- **peruuttaa** 1. merkitysvastineiksi on annettu mm. verbit *abbestellen* ja *abbuchen*, 2. pelkästään sulkuviitteitä (*absagen, ausfallen, Beteiligung, Flug*) ja 3. sanaliitto *im Rückwärtsgang fahren*. Tämä hakusana-artikkeli sisältää lisäksi mm. fraasit **~ilmoittautumisensa sich abmelden**, **~matkansa von der Reise zurücktreten** ja **~huonevaraus (abbestellen; Zimmerreservierung)**. Hakusana-artikkeli päättyy viitteeseen *ks a* siirto, jolla siis viitataan esimerkiksi (**shakki**)siirron **peruuttamiseen den Zug zurücknehmen**.

Vaikkei 2. osaston hakusanan kohdalla olisikaan (sulku- tai muita) viitteitä, tarkistus- tai täydennysselailu 1. osastoon antaa useissa tapauksissa sanakirjani käyttäjälle tarvittavaa lisäinformaatiota. Toisinkinpäin tapahtuva selailu saattaa osoittautua käyttäjälle hyödylliseksi.

Viimeinenkin — nyt yleiskielinen — esimerkisarja osoittanee, että aakkosellisen ja varsinkin systematisoivan esitystavan avulla voidaan yhteen ainoaan sanakirjakohtaan koota polyseemistä, läheisiin kielenkäyttöilanteisiin liittyvää yms. kvasisynonymistä (osittais- tai näennäissynonymistä) tai sanakirjakielten väliseen vertailuun perustuvaa eli kontrastiivisesti mielenkiintoista sanastoainesta:

- **olla** haben; sein; *a sich befinden* ...; **~kaupan führen**; ...; **Anteeksi, missä täällä on...?** (Post — eli viitataan lauseeseen *Entschuldigen Sie bitte, wie komme ich zur Post?*)

- terve 1. gesundi; 2. = hei; ~ellinen gesund, bekömmlich
- Hei (...)! 1. (grüssen); 2. Tschüss!, (bis, machen); 3. (hallo; halt)
- Ounasjärvi der (see) Ounasjärvi (in der Gemeinde Enontekiö im Nordwesten Lapplands; *ks a* käsi-*vars*; *vrt* Kemijärvi 1, Inarijärvi)
- es 1. hän; se (*ks* spielen; geschlossen; Schuld; *vrt* dämmern 1, dunkel ...); 2. — (*ks* dämmern 2, regen...)

Artikkelin ydinajatus

Olen tässä artikkelissa pyrkinyt suhteellisen lyhyesti osoittamaan,

- että (kaksikielisellä ja kaksisuunnaisella) aakkosellisella ja systematisoivalla sanakirjalla on käyttäjän kannalta monia etuja tarjottavanaan (täys)systemaattiseen sanakirjaan verrattuna, jolla puolestaan on omat etunsa;
- ettei erikoissanastojenkaan kohdalla liene syytä yksioikoisesti pitää systemaattista *esitystapaa* ainoana oikeana vaihtoehtona, kuten eräät terminologian koulu-kunnat ja teoreetikot menettelevät.

Onkin havaittavissa, että terminologiankin alalla on suuntaus kulke-
massa aakkosellisen ja systemaattisen esitystavan yhdistämiseen. Onhan jokaisella yleis- ja erikoissanakirjalla kielenopiskelun, kielenkäytön ja kielentutkimuksen alalla yleensä erilaisia käyttäjäryhmiä: jonkin ryhmän tarpeet ovat etupäässä ”aakkosellisia”, jonkin toisen taas ”systemaattisia” tai ”systematisoivia”, joidenkin muiden ryhmien kaivatessa erkoiskieliin-
kin taajuus- eli frekvenssisanastoja

tai yhdyssanan perusosaan ja johdos-
ten kantaan liittyviä esitystapoja (= perusosa- ja sananjohtosanakirjat).

Eräillä käyttäjäryhmillä on vielä-
kin yksilöllisempiä vaatimuksia, joita edellä kuvatut traditionaaliset sanastot eivät pysty tyydyttämään.

ATK-tallenteista

ATK-tallenteet eli tietokonepohjaiset termi- ja tulevaisuudessa ehkä muutkin sanastopankit palvelevat sanastojen käyttäjiä huomattavasti monipuolisemmin ja joustavammin (jopa yksilöllisin ”otos- eli näyttö- ja printtausratkaisuin”) kuin traditionaaliset eli kirjaan tai vihkoseen ja tiettyyn esitysmuotoon painetut joko aakkoselliset, systemaattiset tai systematisoivat sanastot — jotka lisäksi ilme-
tyessään väistämättä sisältävät enemmän vanhentunutta sanakirjatietoa ja enemmän sanastoaukkoja kuin atk-pohjaiset sanastot.

MUTTA: Mahtavatkokohan atk-tallenteet — ainakaan pienen kielen maassa, Suomessa — vielä vuosikymmeniin *täysin* korvata traditionaaliset sanastot? --- Tuskinpa!

Paul Kostera
Savonlinnan kääntäjän-
koulutuslaitos

Sammandrag

Termen som det språkliga uttrycket för ett fackspecifikt begrepp samt dess många olika utseenden är temat i prof. Christer Lauréns artikel om hur en term ser ut. (s. 1)

Varför inte japanska i våra ordlistor? Översättningsbyrån Aho & Meguro är intresserad av ordlistesamarbete inom olika fackområden. (s. 2)

En ny väg- och trafikordlista har utkommit. Ordlistan är publicerad av Suomen Tieyhdistys r.y. och dess termer finns lagrade även i terminologicalens termbank. (s. 3)

Tellervo Hyttinen presenterar den nyligen tillsatta kommissionen för förvaltningens språk och terminologi. (s. 4)

I sin artikel "Lähemmäksi todellisuutta" (Närmare verkligheten) behandlar Ove Oskarsson de svårigheter och risker som "terminologiseringen" av allmänspråkliga ord medför. (s. 5)

En av termrådgivningens hetaste frågor under försommaren har varit termen "kalvokytkin" och dess svenska motsvarighet. (s. 9)

Produktnamn förorsakar ständigt problem för översättare. I Terminfo dryftas denna gång orden "viilu" och "vaneri". (s. 7)

Den finskspråkiga förkortningen LVI är fortfarande nummer ett bland terminologicalens termfrågor. I detta nummer ingår en lista över motsvarigheter på andra språk, men vem kan hjälpa oss med spanskan? (s. 6)

Ring och kom! Terminologicalen välkomnar alla intresserade att bekanta sig med termbanken. (s. 3)

Den stora kalsongdebatten fortsätter... Mysteriet kring denna märkvärdiga persedel dryftas även så långt borta som i Canada. (s. 8)

Paul Kostera fortsätter i sin artikel behandlandet av den finsk-tyska turismoddboken. (s. 10)

TEKNIIKAN SANASTOKESKUS ry CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI rf

Tekniikan Sanastokeskus ry TSK

Perustettu 1974.

Jäseninä aatteellisia yhdistyksiä, teollisuus- ja liikelaitoksia, valtion virastoja.

Toimii yhteistyössä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kanssa.

Toimisto ja kirjasto

Liisankatu 16 D, 1. krs, 00170 Helsinki

Termineuvonta puh. 90-179 161 vain klo 9.00—12.00

Avoinna klo 8.00—16.15 (kesäisin 8.00—15.15)

TSK:n ensisijaisena tehtävänä on saada aikaan suomen- ja ruotsinkielisiä tekniikan eri alojen sanastoja.

Sanastotyön päämuotoja ovat osallistuminen termityötä tekevien ryhmien työskentelyyn, lausuntojen antaminen, tarkistus ja neuvonta.

Noin 1600 niteen kirjasto sisältää tekniikan ja lähialojen sanastoja, käsi-kirjoituksia, yritysten ja laitosten sanastoja, sekä ISON ja GOSTin sanastostandardit ym.

Kirjastossa pidetään tiedostoa suomen ja ruotsin kieltä sisältävistä tekniikan ja lähialojen sanastoista ja sanastohankkeista, ja näistä tiedoista julkaistaan kahden vuoden välein luettelo Tekniikan sanastoja. Tarpeen mukaan tehdään myös erikoisalojen sanastoluetteloita.

TSK:n toimintamuotoja:

— osallistuminen sanastotyöhön	— termityön kurssit
— termineuvonta	— tiedotuslehti
— kirjasto	— termipankki
— sanasto- ja sanastohanke-tiedostot	— kielentarkistusapu

